

Vergrijzing

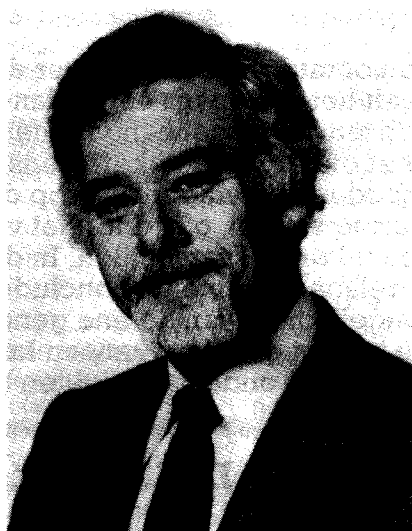
Er zijn thema's die met zekere regelmaat terugkeren op de politieke agenda en andere die kortstondig in de belangstelling komen om na enige maanden of hooguit jaren te worden bijgezet bij de bonte collectie van al dan niet met electorale bijbedoelingen door politici gelanceerde ideeën die onrealiseerbaar blijken. Bij de laatste dient men b.v. te denken aan de vermogensaanwasdeling (VAD) of de arbeidstijdverkortung (ATV). Een belangrijk voorbeeld van een grondthema voor de Nederlandse en andere westerse samenlevingen is volgens mij de vergrijzing. Terecht dan ook dat deze kwestie op de politieke agenda gezet wordt, zij het mijns inziens aan de late kant.

Vergrijzing is een stijging van het aandeel van ouderen in de bevolking. De leeftijdsverdeling wordt structureel beïnvloed door twee factoren, te weten het geboortenpatroon en het sterfjepatroon. Twee zaken zijn bekend uit de demografie. Bij een structureel hoog geboortecijfer zijn er relatief veel jongeren per 1.000; bij een laag geboortecijfer zijn er weinig jongeren per 1.000. Bij daling van de sterfte, dat wil zeggen stijging van de verwachte levensduur, neemt het aantal ouderen per 1.000 toe.

Naast het effect op de leeftijdsverdeling hebben geboorte en sterfte natuurlijk invloed op de totale bevolkingsomvang. Bij geboortecijfers onder de 'reproductieratio' daalt de totale bevolking, bij geboortecijfers daarboven stijgt zij. Soortgelijke conclusies gelden voor het effect van het sterfjepatroon op de totale bevolkingsomvang. Daarnaast heeft een wijziging van het geboorten- en/of sterfjepatroon een incidentele invloed: geboortepieken of dalen planten zich voort door de generaties. Deze incidentele effecten (plus hun secundaire echo-effecten) hebben echter geen structurele invloed op de omvang en samenstelling der bevolking. Het is dus fout om de op ons toekomstige vergrijzing te zien als een tijdelijk verschijnsel. Als het geboorten- en sterfjepatroon zich op het huidige lage peil zou stabiliseren, dienen wij rekening te houden met een structureel dalende bevolking en een leeftijdsverdeling met een relatief groot aandeel ouderen. Voor alle duidelijkheid, het zal geen tijdelijk verschijnsel zijn maar een blijvende zaak.

Het valt te verwachten dat de vergrijzing zal leiden tot majeure wijzigingen in onze sociaal-economische structuur en in onze cultuur. Heeft onze maatschappij zich in de naoorlogse decaden ontwikkeld tot een maatschappij

B.M.S. van Praag

waarin jongeren de toon aangeven op alle gebied, nu zwaait de pendel terug en zullen ouderen van doorslaggevende betekenis blijken te worden bij de vormgeving van onze normen en ethiek en de realisatie daarvan bij de politieke besluitvorming. Politieke partijen en andere belangengroepen zullen zich moeten heroriënteren op de ouder wordende mens.

Bij de reactie vanuit de politiek op deze ontwikkeling dient men twee sporen te identificeren. De *actieve* politiek, waarbij de gesignaleerde ontwikkeling niet fatalistisch wordt geaccepteerd als onontkoombaar, maar waarbij men zich gaat afvragen of deze bevolkingsontwikkeling de optimale is, en zo niet, of hij kan worden beïnvloed en bijgestuurd. Dit impliceert de vraag welke bevolkingsomvang en -ontwikkeling optimaal is voor het Nederlandse grondgebied en dat men gaat komen tot de ontwikkeling van instrumenten van bevolkingspolitiek. Ik realiseer me dat hiertegen een grote weerzin bestaat, een taboe welhaast, vanwege de associaties met ons onwelgevallige regimes en politieke filosofieën. Men dient zich echter te realiseren dat ook het al of niet invoeren van een basisbeurs of het opnemen van 'de pil' in het ziekenfondspakket een bevolkingspolitiek effect heeft.

Naast deze actieve bevolkingspolitiek is er een *accomoderende* politiek, die zich ten doel stelt de welvaart te maximaleren bij een gegeven bevolkingsontwikkeling. In deze laatste context dienen we enige zaken goed te beseffen. Omdat men bij het ouder worden technologisch en fysiek veroudert, zal vergrijzing gepaard gaan met een teruglopen van de produktie per hoofd.

Omdat ouderen vaak weinig of niet bijdragen tot de produktie, maar op basis van hun groeiend aantal een steeds groter consumptief aandeel zullen claimen, zal er in toenemende mate een personele splitsing komen tussen producenten en consumenten. Dit zal zware eisen stellen aan de loyaliteit en het sociaal convenant tussen ouderen en jongeren. Het transferproces zal gigantische proporties aannemen.

Tegen deze achtergrond zijn er twee trends die mij met zorg vervullen. In de eerste plaats is er de neiging de pensioenverzekering op basis van kapitaaldekking ter discussie te stellen ten gunste van het omslagstelsel. Dit lijkt me zeer dom. In een groeiende samenleving is het omslagstelsel zeker aantrekkelijk, omdat de afhankelijkheidsratio laag ligt (zeg 1 oude op 8 werkenden). In een stationaire of krimpende bevolking is een omslagstelsel echter een molensteen om de nek. De omslag ligt elementair gezien bij de gelijkheid reële rentevoet (r) = bevolkingsgroei-voet (n). Als $r > n$ spaart men beter in fysiek kapitaal en als $r < n$ investeert men beter in zijn nakroost.

Wij staan dus nu voor de taak over te gaan tot herstructurering van de oude-dagsvoorziening in de richting van het kapitaaldeckingsstelsel. Daarmee hangt samen een korte-termijnovergangsprobleem. Men moet nl. eerst sparen voor men het uit kan geven, terwijl bij de overschakeling op een omslag-AOW-stelsel juist het reeds gespaarde alsnog kan worden geconsumeerd voor de pensioenleeftijd. Het lijkt echter absoluut geboden bij het accepteren van de vergrijzing als exogeen gegeven over te gaan tot een versterking van het kapitaaldeckingsstelsel en een reductie van het omslag-AOW-stelsel. Een tweede maatregel lijkt een versterking van de produktieve basis in een vergrijzende samenleving. Dit impliceert een gericht beleid van 'education permanente', aanpassing van arbeidscondities aan de ouder wordende, latere en/of geleidelijke pensionering, alsmede de acceptatie van weer dalende arbeidsinkomens voor ouderen in overeenstemming met hun teruglopende arbeidsproductiviteit.

Ik weet dat ik al eerder op deze plaats hierover bericht heb, maar de stellingen lijken mij vrij essentieel en bepaald nog niet gemeengoed geworden. Vandaar ...

B.M.S. van Praag